

Мирослава ГНАТЮК, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0009-0000-3523-4956

e-mail: gnatjuk-m@ukr.net
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

"ЩОДЕННИК" ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Вступ. У статті розглянуто основні складники культурологічного дискурсу "Щоденника" Тараса Шевченка, проаналізовано основні смислові акценти спогадового тексту митця, його роздуми над специфікою художньої творчості, історією, культурою, різними сферами суспільного життя, визначено їх роль і значення для нашої сучасності.

Методи. Статтю написано із залученням історико-біографічного, культурно-історичного, філологічного, текстологічного, герменевтичного, джерелознавчого, аналітичного методів дослідження.

Результати. Спогадовий текст Тараса Шевченка виявляє широкий спектр поглядів митця на різні сфери художньої діяльності – літературу, музику, живопис, театр, архітектуру, його добру обізнаність у цих видах мистецтва, включно з філософією та естетикою. Віра, надія й любов, які тримали його десять років муштрованої солдатчини у засланні, не дозволили впасти в зневіру, втратити силу й незламність духу, мужність та нескоримість таланту.

Висновки. "Щоденник" Тараса Шевченка засвідчує велику зацікавленість митця культурою, передовою науковою думкою, всіма сферами суспільного життя. Залишаючись вірним своїм переконанням та принципам, він не втрачає в засланні сили духу, натхнення, здатності всупереч всім заборонам і приписам творити, мужньо протистояти людиноненавистницькій імперській політиці царизму. Власним прикладом незламності життя він засвідчив духовно-культурні перспективи розвою української нації, повноцінне її існування в світовому культурному просторі. Стоячи на сторожі прав і свобод рідного народу, саме в ньому вбачав безмежний потенціал духовних і культурних сил та спроможностей, осередок збереження національних звичаїв і традицій, морально-релігійних цінностей, співучої української мови.

Ключові слова: щоденник, культурологічний дискурс, мистецтво, естетика, Т. Шевченко.

Вступ

Почуття прекрасного супроводжувало Тараса Шевченка з самого дитинства, незважаючи на всі його тяготи. Згадаємо хоча б такі відомі рядки поета з послання "А. О. Козачковському", де сказано:

*Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака –
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге – та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сковороду
Або "Три царіє со дари".
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую та плачу.*

(Шевченко, 1972, с. 298).

Сприйняття світу, як творіння Божого, знаходить своє яскраве втілення в пейзажній ліриці митця, який вмів бачити прекрасне в найзвичайнісіньких речах, знаходячи для їх вираження на позір прості, а насправді такі глибокі й щирі почуття:

*Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люде, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.*

(Шевченко, 1972, с. 284).

Ці поетичні рядки були написані в Орській фортеці, у другій половині 1847 р., вже під час заслання Шевченка на десятирічну солдатську каторгу, з царською заборонаю писати і малювати. Але, чи могла ця заборона перешкодити українському бунтареві робити те, до чого був покликаний – "сродної праці" (за виразом Г. Сковороди), якою довелося займатися нехай і потайки, нехай

і під суворим наглядом казарменних держиморд. Поетове зізнання: "Хоч доведеться роп'ястись! / А я таки мережать буду / Тихенько білії листи" (Шевченко, 1972, с. 399) прочитується як своєрідна програма його духовної нескореності, твердості громадянської позиції, незламності демократичних переконань, високого покликання виразника народних прагнень і сподівань.

Паралельно з художньою творчістю, Шевченко вдається до вельми успішного експерименту, певною мірою, несподіваного і для нього самого – ведення "Щоденника" ("Журналу"). Перші записи у ньому з'явилися 12 червня 1857 року, в передчутті довгоочікуваної волі й звільнення від ненависної солдатчини. Насичене цікавими документальними фактами, яскраве політематичне полотно вміщало у себе широкий спектр душевних переживань і змагань автора, його глибокі роздуми над специфікою художньої творчості, історією, культурою, різними сферами суспільного життя.

Огляд літератури. Оскільки культурологічний дискурс "Щоденника" Тараса Шевченка ще не розглядався як окремий предмет дослідження, тема цієї статті видається досить актуальною. Принагідно її торкалися такі вчені, як: Л. Генералюк, М. Жулинський, В. Поліщук, В. Пахаренко, А. Шевчук, В. Шевчук, Л. Ушкалов та ін.

Мета статті – проаналізувати складові культурологічного дискурсу "Щоденника" Тараса Шевченка на тлі його історичної доби, виявити основні смислові акценти спогадового тексту митця, його роль і значення для нашої сучасності.

Методи

У статті використано історико-біографічний, культурно-історичний, філологічний, текстологічний, герменевтичний, джерелознавчий, аналітичний **методи** дослідження.

Результати

Аналізуючи текст "Щоденника" Тараса Шевченка можна виділити такі основні магістралі культурологічного дискурсу: естетика, література, живопис, музика, театр, архітектура. Безперечно, у всіх цих сферах митець був добре обізнаний,

оскільки вони складали підвалини його творчої діяльності. Зауважуючи на тому, що "літературу треба розглядати в єдиній системі культури", її "неможливо розглядати поза контекстом культурного розвитку, духовного розвою нації", М. Жулинський доходить слушного висновку про те, що "в системі національної культури вона посідає достатньо високе, а то й чільне місце" (Жулинський, 2011, с. 124). Саме в такому контексті постають факти літературного, культурного життя, подані на сторінках "Щоденника" Т. Шевченка, які визначають основні його текстопороджуючі функції. Прикметно, що свою "літературну" тему, як і мистецьку загалом, письменник розпочинає з поширеного царськими посіпаками міфу, нібито його було "викуплено з кріпацтва і вихованого коштом царя", а він "віддячив своєму благодійникові тим, що намалював на нього карикатуру" (Шевченко, 2003, с. 22). Це буцімто й стало причиною заслання його в солдати з приписом: "Найсудовіше заборонити писати і малювати" (Шевченко, 2003, с. 23). У відповідь царським посіпакам Тарас Шевченко називає справжні причини, вказавши: "Писати заборонили за обурливі вірші українські, а за що заборонили малювати, про те не скаже і сам суддя верховний <...> Сатрап грабує край, даний йому під руку, і дарує своїм розпутним шерепам фермуари по десять тисяч рублів, а вони славословлять його щедрість і добродійство. Паскуди!" (Шевченко, 2003, с. 23). Не боячись навіть під час заслання викривати всю нищість і гнилість царизму та його прислужників, митець проводить своєрідні паралелі між двома тиранами різних часів та імперій, наголосивши на їх суттєвій відмінності: "Августин-поганин, засилаючи Назона до хижих готів, не заборонив йому писати і малювати, а християнин Микола заборонив мені і те, й друге. Обидва кати. Але один з них кат-християнин і християнин XIX віку, на очах у котрого виросла найвеличезніша в світі держава, виросла на підвалинах Христового заповіту. Республіка флорентійська, напівхижа, розбісована християнка середніх віків, і вона все ж таки як матеріальна християнка не поводитися так з своїм непокірливим горожанином Дантом Аліг'єрі. Храни мене Господи рівняти себе

до отсих великомучеників і світочів людських. Я тільки прирівнюю матеріального грубого поганина та напівосвічену християнку середніх віків до християнства XIX віку" (Шевченко, 2003, с. 22). Цей запис у "Щоденнику" свідчить не лише про добре знання Шевченком світової історії від найдавніших часів до сучасності, а й про щире захоплення генієм Данте Аліг'єрі, відчуття трагічної спорідненості доль митців-вигнанців із рідної землі, за межі палко коханої Батьківщини. Про те, наскільки болісним було існування в далеких казахських степах серед піщаних пустельних пейзажів, свідчить запис Шевченка від 26 червня 1857 року, де згадується відомий німецький поет Й.-В. Гете. Цитуючи рядок із його знаменитої трагедії "Фауст": "Надією живуть уми нікчемні" (Шевченко, 2003, с. 30), автор "Щоденника" транскрибує цей вираз у призмі власних мрій та сподівань, плекаючи надію на довгоочікуване звільнення, волю і свободу. Палка надія настільки заповонила його серце, що він навіть ладний посперечатися зі своїм славним попередником, зауваживши: "Наполовину лишень небіжчик-мудрець висловив істину. Надія властива головам і дрібним, і великим, і навіть найбільш матеріалістичним. Надія – наша нянька, кохана, ніжна, певна і незрадлива до самої могили" (Шевченко, 2003, с. 30). Не відмовляє собі у цій вистражданій вірі й сам митець, нотуючи: "Але, чому мені не вірити в те, що я хоч на зиму, а таки неодмінно буду в Петербурзі, побачу людей, любих моєму серцю, побачу мою прекрасну Академію, Ермітаж – я його ще бачив – та почую чарівницю-оперу. О, як солодко, як невимовне солодко вірити в прекрасну пришість" (Шевченко, 2003, с. 30). У цих словах сконденсований весь біль і туга за свавільно відібраними в нього роками життя, за "привілеї" займатися улюбленою справою, бути вільною людиною в своїх діях та виборі власного способу життя. Віра, надія й любов, які тримали його всі ці роки муштрованої солдатчини, не дозволили впасти в зневіру, втратити силу й незламність духу, мужність і нескоримість таланту. В цьому ж записі від 26 червня 1857 року він мріє про досить скромне облаштування свого матеріального

побуту, пов'язане з новим творчим захопленням – "цілком віддатися лишень гравюрі аквантина" (Шевченко, 2003, с. 30). Єдине, чим збирається перемежовувати свою нову працю – це "малюнки сепією з творів знаменитих художників, малюнки для майбутніх естампів", якими хотів би займатися вже після прибуття до "своєї любої України" (Шевченко, 2003, с. 31). Чітко окреслюючи свої нові творчі плани і вподобання, митець не приховує того, що "з усього красного мистецтва мені тепер більш за все подобається гравюра. І не без приводу. Стати добрим гравером – значить ширити в громаді прекрасне, повчальне, значить бути угодним Богові і корисним для людей" (Шевченко, 2003, с. 31). Так зароджується задум знаменитої серії малюнків Т. Шевченка, виконаних у Новопетрівському укріпленні між 8.XI.1856 і 10.V.1857 рр. "Притча про блудного сина", яку називає "власною дитиною". Свій задум митець втілює як своєсвідний творчий проект, розкриваючи окремі деталі: "Розділив я сю повчальну притчу на дванадцять малюнків. На папері вони майже що всі вже зроблені. Але, біля них ще треба довго і пильно працювати, щоб зробити їх такими, якими можна перевести на мідь. Загальна думка доволі добре приладжена до грубіянського нашого купецтва. Але виконати її виявилось не по моїй силі" (Шевченко, 2003, с. 31). Як бачимо, цей задум мав досить широкі осяги, ставлячи своїм головним завданням саркастичне змалювання стану тогочасного "темного, напівтатарського купецтва", для якого замало просто "карикатурної насмішки" (Шевченко, 2003, с. 31). За зізнанням самого автора: "Мені здається, що за нашого часу неминуче потрібна сатира і про наш середній стан, напівосвічений. Тільки щоб сатира була розумна і шляхетна" й наводить приклад "Ревізора" Миколи Гоголя. Про перегук їхніх творчих позицій у цій сфері свідчить і відоме послання Тараса Шевченка "Гоголю", де звучать боєм пронизані рядки: "Ти смієшся, а я плачу, / Великий мій друже" (Шевченко, 1972, с. 189). Всім малюнків цієї серії, які вдалося втілити митцю, справді далекі від комічності, як і від Біблійного сюжету. У своєму глибокому трагізмі вони таврують несправедливий соціальний лад царської

росії, завдяки промовистій символіці, метафориці, алегоризмі показують всю глибину людських страждань в умовах жорстокого кріпосницького ладу. Про Миколу Гоголя є ще одна цікава згадка на сторінках "Щоденника" Шевченка, де він порівнює "незрозумілу антипатію до красот природи" великоросів й абсолютно протилежне ставлення до "живої, блискучої ризи матері-природи" (Шевченко, 2003, с. 64) українців – селян і містян, на що також звернув увагу його товариш по перу. Загалом, питання естетики посідають важливе місце в культурологічному дискурсі "Щоденника" Тараса Шевченка. Так, у записі від 5 липня 1857 року автор щиро радіє з того, що в довгій подорожі по Волзі, серед впакованих у мішок книжок з невеличкої бібліотеки буде й передана для нього Северином Пшеволоцьким – польським політичним засланим, книга польського філософа й учасника польського національно-визвольного руху Кароля Лібеля "Естетика, або Наука про прекрасне". Правда, більшу радість відчув від такої несподіваної знахідки в затхлій казармі, оскільки сама книга виявилася йому "не зовсім до смаку" (Шевченко, 2003, с. 48). Детальніше пояснення такої позиції й ширше – власне розуміння естетики як науки та категорії прекрасного формулює Шевченко в такому відвертому зізнанні: "Хоч я щиро люблю прекрасне в мистецтві і в природі, однак почуваю непоборну антипатію до філософій і до естетик. Таке почування посіяв у моєму серці спершу Галич, а потім шановний Василь Іванович Григорович, який колись читав нам лекції з теорії мистецтва, девізом яких було: побільше міркувати і поменше критикувати. Чисто платонівський вираз. З Лібелютом я трохи знайомий, читав його "Діву Орлеанську" та його критику і філософію. З першого погляду мені здалося, що він містик і в мистецтві непрактичний. Побачимо, що далі буде. Боюся, що можу зовсім з ним роззнанитись" (Шевченко, 2003, с. 48). І справді, нове знайомство видалося не простим, особливо, припавши на годину з "недобрим настроєм журливої душі" (Шевченко, 2003, с. 55). Взнявшись за книгу Лібеля, автор щиро зізнається: "заходився жувати його: тверде, кисле, нудотне. Справжній німецький супвассер" (Шевченко, 2003,

с. 55). Далі він наводить приклад із тексту, що стосується категорії натхнення і подає власне тлумачення її, протилежне баченню польського філософа. З опредмеченого стану Шевченко переводить її в "невимовно божественне чуття" й, не знаходячи ліній перетину з теорією Лібелята, пояснює це тим, що той пише "по-польськи, а почуває (в чому я маю сумнів) і думає по-німецьки. Або принаймні перейнявся німецьким ідеалізмом (тим, що був; не знаю, як тепер)" (Шевченко, 2003, с. 55). Цей запис свідчить про те, що Шевченко був знайомий з німецькою філософією, як і з новинками європейського мистецтва. Йдеться, зокрема, про згадку повернення з-за кордону в 1839 році В. Жуковського, який "привіз величезний портфель, напакований творами Корнеліуса, Гесса та інших світил мюнхенської школи живопису. Твори Брюллова, на його думку, були занадто матеріальними, які притискають до грішної землі божественне, пишномовне мистецтво" (Шевченко, 2003, с. 55). Тож, він вирішив запросити його учнів – Василя Штернберга й Тараса Шевченка завітати до нього й "повчитись у великих учителів Німеччини" (Шевченко, 2003, с. 55). Реакція Шевченка від цього знайомства була вибуховою: "Господи! Що ж ми побачили, коли розкрили той величезний портфель! Довгі, безживні мадонни, а навкруги них готичні худючі херувими та інші справжні мученики живого, радісного мистецтва. Побачили Гольбейна, Дюрера, тільки не репрезентантів живопису дев'ятнадцятого віку. До якої ж міри звихнулися отсі ідеалісти-живописці. Вони не помітили, що в архітектурі Кленце, для якої творили вони свої готичні потворні творіння, нема й тіні, щоб нагадувала готичну архітектуру. Чудне, незрозуміле запаморочення.

"Umniectwo piékné" Лібелята сховав я в дорожню торбу і знову привів свою фігуру в горизонтальний стан" (Шевченко, 2003, с. 55–56). Ось такі несподівані спогади та емоції викликало знайомство з "Естетикою" К. Лібелята, з якою інколи приходив і до "примирення", нотуючи в "Щоденнику" від 12 липня 1857 року: "Таки сьогодні Лібелът зовсім мені подобається. За всі десять років я, крім степу та казарми, нічого не бачив і, крім солдатської рабської мови, нічого не чув. Страшна, вбивча

проза. І тепер випадковий співрозмовник Лібельт – найчарівніший для мене співрозмовник" (Шевченко, 2003, с. 61). Таке враження зберігається і наступного дня: "Сім тяжких років безвихідного заслання не здавалися мені такими довгими і страшними, як теперішні останні дні поневірянь. Але все від Бога. Затамувавши в собі як міг в'їдливу непевність, я вдався до свого незрадливого друга Лібельта і в бесіді з ним розкошував до самого вечора" (Шевченко, 2003, с. 62). Однак вже у записі від 21 липня 1857 року доходить думки, що "подібні книги пишуться для арештантів, яким навіть Біблію не дають читати" (Шевченко, 2003, с. 76). Гірка заувага, особливо в контексті відчуття потреби Шевченка діалогів з Всевишнім. Це підтверджує й останній запис, пов'язаний з рецепцією книги К. Лібельта, де він подає своє бачення засадничих принципів людського буття на противагу тез, викладених в естетиці польського філософа. Зауваживши на тому, що якби дати цю книгу таким "пешеним дамам", як комендантша та Баженова, то напевно, вона пішла б у них на папілочки, додавши іронічно: "воно й натурально". А далі цілком серйозно й професійно роз'яснює свою позицію в проекції на філософію Лібельта: "Для людини-матеріаліста, якому Бог не дав святого, радісного почуття розуміння його благодаті, його нетлінної краси, для такої напівлюдини всяка теорія про прекрасне – теж нікчемні теревені, а то ще й гірш – шарлатанство. Коли б отсі м'яві вчені естетики, отсі хірурги прекрасного замість теорії писали історію красного письменства, з того була б очевидна користь. Вазарі переживе цілі легіони Лібельтів" (Шевченко, 2003, с. 78–79).

Естетика Тараса Шевченка, як і етика, засновані на вірі у Бога як Творця і правителя світу, закони якого прагне пізнати людина шляхом духовних пошуків, сумнівів і сум'яття, наближенням до розуміння сенсів буття та безпосереднім діалогом з Всевишнім. Спектр цих почуттів досить широкий: від оскаржень до примирення, наповнення Його світлом пророчого Слова, відчуття Господа в собі. Шевченкові роздуми про культуру, мову, літературу, естетику, мистецтво загалом показують його як людину глибоких знань, високих інтелектуальних здібностей,

за словами П. Зайцева: "типового інтелектуаліста, що для нього наука, література та мистецтво в усіх його проявах – хліб насущний. Перед нами тверезий, критичний розум аналітика, що з надзвичайною легкістю орієнтується в найскладніших соціологічних та психічних явищах, особливо ж у питаннях такої сфери людської психіки, як естетика" (цит. за: Ушкалов, 2014, с. 18). Широку ерудицію Тараса Шевченка в багатьох галузях знань potwierджують його роздуми на сторінках "Щоденника" про музику, архітектуру, театр, оперне мистецтво, живопис, світову та українську літератури, історію. Як слушно зауважив А. Шевчук: "Переживши заслання, він залишився тим же інтелігентом, з високим інтелектом, усталеними поглядами та мистецькими критеріями. Щоденник повністю заперечує твердження, яке побутувало ще за Шевченкового життя, про його нібито малоосвіченість за наявності поетичної геніальності і незвичайної інтуїції" (Шевчук, 2003, с. 234). Про книжковий голод поета свідчать листи до друзів, які відгукуючись на прохання, надсилали йому свої твори, наукові та літературні новинки, котрих явно було замало для втамування цього голоду. Він безмежно радів, отримавши від П. Куліша два томи "Записок о Южной Руси", "Чорну раду", а згодом і "Граматику". На сторінках "Щоденника" від 17 грудня 1857 року залишає свої зауваги про нові творчі плани товариша: "Одержав листа від П. Куліша. Він відмовляється побачитися зі мною тут не через те, що бракує часу і бажання, а щоб уникнути пересудів, які можуть загаяти мій поворот до столиці. Я з ним майже згоден. Від журналу, про який я йому писав, він навідріз відмовився. Лаштує матеріал на третій том "Записок о Южной Руси" і щось почав писати серйозне, але що саме, не каже" (Шевченко, 2003, с. 164). Не менше захоплення викликав у митця й "коштовний дарунок" від О. Бодяньського, який передав йому свою книгу "О времени происхождения славянских письмен", де побачив і "зразки давніх слов'янських літер. Сердечно вдячний Осипові Максимовичу за його безцінний дарунок, його книжка надзвичайно поповнила нашу сучасну історичну літературу" (Шевченко, 2003, с. 161). Книги на історичну тематику

викликали у Т. Шевченка особливий інтерес, оскільки і в його власній творчості історія України, її героїчне минуле, постаті відомих провідників були серед головних тем зображення. У щоденниковому записі від 22 вересня 1857 року читаємо захопливий відгук автора від нової книги М. Костомарова: "По обіді, як і до обіду, лежав і читав "Богдана Хмельницького" Костомарова. Чудова книжка, що цілком змальовує сього геніального бунтівника. Повчальна, напутлива книжка! За сотанні десять років історична література вельми рушила вперед. Вона прояснила подробиці, закурені димом фіміаму, що запападно кадиться перед порфірородними ідолами" (Шевченко, 2003, с. 132). Продовживши своє знайомство з книгою і наступного дня, нотував: "Я так само лежу і читаю про Зіновія Богдана. Чудова, сучасна книжка" (Шевченко, 2003, с. 132). У записі від 5 листопада 1857 року згадує про лист, переданий йому з Саратова від М. Костомарова, де з неприхованим сумом завважив: "Учений дивак пише, що він даремне два тижні чекав на мене в Петербурзі і не схотів зробити сотню верст кругу, щоб провідати мене в Нижньому. А скільки б радості привіз своєю несподіваною появою" (Шевченко, 2003, с. 151). На жаль, інколи й книги не доходили до їх адресата, як свідчить запис Т. Шевченка від 20 березня 1858 року під час перебування в Москві по дорозі до Петербурга: "Розпитав у будочника дорогу до поштамту і неквапливо поплентався до Мокрицького. Відпочив у нього, полубувався ескізами незабутнього друга покійного Штернберга і пішов до уральського козащини Савичева. Взяв у нього літопис Величка, що його два роки тому дав йому О. М. Бодяньський, щоб переслав мені, а він, сам не відає нащо, держав його в себе" (Шевченко, 2003, с. 199). Кількома днями раніше, в записі від 13 березня 1858 року, з приємністю констатує: "Навідав мене Маркович, син М. Марковича, автора "Истории Малороссии", і М. О. Максимович, який приніс брошуру "Исследование о Петре Конашевиче-Сагайдачном". Сердечно вдячний за візит і брошуру" (Шевченко, 2003, с. 196). Про своє тамування книжкового голоду ще раніше, перебуваючи в Нижньому

Новгороді, жартівливо писав: "Після десятирічного посту я притьмом кинувся до книжок, об'ївся і тепер хворію на нестравність шлунку" (Шевченко, 2003, с. 151). Насправді, вибравшись зі своєї "незамкненої тюрми", визначив серед першочергових завдань таке: "Мені тепер багато треба прочитати. Я зовсім відстав від нової літератури" (Шевченко, 2003, с. 111). Швидко долаючи цей шлях завдяки і своїм талановитим друзям та їхнім творам, нотував у "Щоденнику": "Друзі мої, ширі мої! Пишіть, подайте голос за ту бідну, брудну, опаску жену чернь! За того зневаженого, безсловесного смерда!" (Шевченко, 2003, с. 112). І як знак власної причетності до цього завдання подає на сторінках "Щоденника" проникливий триптих: "Доля", "Муза", "Слава", а свій сповідальний текст вивершує сповненою глибокого символізму поезією "Сон".

Дискусія і висновки

Осяги цієї статті, на жаль, не дозволяють детально розглянути всі складники культурологічного дискурсу "Щоденника" Тараса Шевченка, на що знадобиться розлогіша студія. Висновуючи з попередньо сказаного, можна потвердити велику зацікавленість Тараса Шевченка питаннями культури, передовою науковою думкою, всіма сферами суспільного життя. Будучи відірваним на довгі десять років від звичного способу життя, занять улюбленою справою, можливості реалізації багатьох творчих задумів і планів, митець не загубив свого таланту, не втратив здатності до саморозвитку й самовдосконалення, знаходив сили й можливості протистояти людиноненависницькій імперській політиці царизму, завжди перебував на сторожі прав і свобод рідного народу. Саме в ньому вбачав він безмежний потенціал духовних і культурних сил та спроможностей, осередок збереження національних звичаїв і традицій, морально-релігійних цінностей, рідної української мови. Власним прикладом незламності життя він засвідчив духовно-культурні перспективи розвою української нації, повноцінне її існування у світовому культурному просторі.

Список використаних джерел

- Жулинський, М. (2011). *Українська література: творці і твори*. Либідь.
- Ушкалов, Л. (2014). "Ми не лукавили з тобою...": Щоденник Тараса Шевченка. Шевченко Т. Щоденник (упорядн., автор передмови та приміток Л. Ушкалов) (с. 7–26). Видавець Савчук О. О.
- Шевченко, Т. (1972). *Кобзар*. Дніпро.
- Шевченко, Т. (2003). *Щоденник*. Школа.
- Шевчук, А. (2003). Сповідь із зболеним серцем, але не скореним духом. Шевченко, Т. Щоденник (с. 228–239). Школа.

References

- Zhulynsky, M. (2011). Ukrainian literature: creators and works. Lybid [in Ukrainian].
- Ushkalov, L. (2014). "We did not deceive you...": Taras Shevchenko's Diary. T. Diary (edited by, author of the foreword and notes by L. Ushkalov) (p. 7–26). Publisher Savchuk O. O. [in Ukrainian].
- Shevchenko, T. (1972). *Kobzar*. Dnipro [in Ukrainian].
- Shevchenko, T. (2003). *Diary*. School [in Ukrainian].
- Shevchuk, A. (2003). Confession with a wounded heart, but not a subdued spirit. *Shevchenko, T. Diary* (p. 228–239). School, [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 17.09.25

Прорецензовано / Received: 22.09.25

Схвалено до друку / Accepted: 03.11.25

Myroslava HNATIUK, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0009-0000-3523-4956

e-mail: gnatjuk-m@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TARAS SHEVCHENKO'S "DIARY": CULTURAL DISCOURSE

Introduction. *The article examines the main components of the culturological discourse of Taras Shevchenko's "Diary", analyzes the main semantic accents of the artist's memoir text, his reflections on the specifics of artistic creativity, history, culture, various aspects of social life, and determines their role and significance for our modernity.*

Methods. *The article is written using historical-biographical, cultural-historical, philological, textological, hermeneutic, source-study, and analytical research methods.*

Results. *Taras Shevchenko's memoir text reveals a wide range of the artist's views on various spheres of artistic activity – literature, music, painting, theater, architecture, his good knowledge of these types of art, including philosophy and aesthetics. Faith, hope and love, which kept him in exile for ten years as a trained soldier, did not allow him to fall into despair, lose the strength and indomitability of spirit, courage and indomitability of talent.*

Conclusions. *Taras Shevchenko's "Diary" testifies to the artist's great interest in culture, advanced scientific thought, all spheres of social life. Remaining true to his beliefs and principles, he does not lose in exile the strength of spirit, inspiration, ability to create despite all prohibitions and prescriptions, courageously resisting the misanthropic imperial policy of tsarism. By his own example of the indomitability of life, he demonstrated the spiritual and cultural prospects for the development of the Ukrainian nation, its full-fledged existence in the world cultural space. Standing on guard of the rights and freedoms of his native people, he saw in it the boundless potential of spiritual and cultural forces and capabilities, the center of preservation of national customs and traditions, moral and religious values, and the singing Ukrainian language.*

Keywords: *diary, culturological discourse, art, aesthetics, T. Shevchenko.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.